

Aldis Gedutis

Kultūrinės Klaipėdos reprezentacijos: užmigęs miestas, naminiai žmonės, buitinis multikultūriškumas...¹

Santrauka. *Straipsnio tikslas – rekonstruoti, kaip keitėsi Klaipėdos kultūra ir jos reprezentacijos per pirmuosius dvidešimt atkurtos Lietuvos nepriklausomybės metų. Straipsnio pagrindas – žiniasklaidos tekstų analizė ir kokybinis tyrimas, paremtas atliktais interviu su Klaipėdos „kultūrininkais“. Interviu dalyviai suskirstyti į keturias kategorijas: a) oficialios kultūrinės politikos formuotojai, b) kultūrininkai (menininkai, kuratoriai, vadybininkai, prodiuseriai), c) subkultūrų atstovai ir d) intelektualai. Identifikuojami specifiniai aspektai, išryškinama jų kaita: 1) įtakingiausi Klaipėdos kultūros „ambasadoriai“; 2) kultūriškai reikšmingiausios vietos bei erdvės; 3) reprezentaciniai renginiai ir kultūrinės įstaigos; 4) kultūriniai Klaipėdos simboliai; 5) reprezentaciniai maršrutai; 6) Klaipėdos (galimas) multikultūriškumas. Siekiama formuoti sociologinę alternatyvų dominuojančioms (istorinėms, meninėms, filosofinėms ir žurnalistinėms) Klaipėdos kultūros interpretacijoms. Pagrindiniai klausimai, į kuriuos siekiama atsakyti straipsnyje: ar taikoma metodika leidžia, remiantis kitokia perspektyva, pamatyti tai, kas nematoma dominuojančiose Klaipėdos kultūros naracijose? kas geriausiai reprezentuoja Klaipėdą ir jos kultūrą? kas kontroliuoja miesto kultūrinę tapatybę? kaip veikia kultūrinės miesto tapatybės ir ideologijos formavimas bei konstravimas? ar esama matomų (paveikių, įtakingų) alternatyvų dominuojančioms kultūrinėms reprezentacijoms?*

Pagrindiniai žodžiai: *Klaipėda, miesto kultūra, miesto tapatybė, kultūrinės naracijos.*

Keywords: *Klaipėda, urban culture, urban identities, cultural narratives.*

Pradžia

Straipsnio tikslas – rekonstruoti, kaip keitėsi Klaipėdos kultūra per pirmuosius dvidešimt nepriklausomybės metų. Nagrinėjant šiuos pokyčius ieškota informaty-

viausių Klaipėdos kultūros reprezentacijų. Reprezentacijos yra svarbus miesto savivokos komponentas. Nes jos „turi realias pasekmes. Tai, kaip mes patiriame miestus, yra stipriai paveikta nematerialaus miesto, besireiškiančio žodžiu, vaizdu ir mitu. Ši-

¹ Klaipėdos universiteto Sociologijos katedra įgyvendina projektą „Klaipėdos raida 1990–2010: nuo sovietinio industrinio uosto iki lietuviško multikultūrinio miesto“ (LIT-10126). Projektas vykdomas pagal Lietuvos mokslo tarybos Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą. Šis straipsnis parengtas projekto metu atlikto tyrimo pagrindu.

taip išmokstame ne tik matyti miestus, bet ir gyventi juose. <...> Užtuot manęs, kad egzistuoja realus miestas ir jo reprezentacija, atskaitos pagrindu laikau tai, kad mes patiriame miestus kaip *reprezentacinę erdvę* <...>, kad ši erdvė atsiranda sąveikaujant neatskiriamai susipynusioms tikrovėms“ (Donald 2003; 47). Šiuolaikinis miestas tapo protėjiška esybe, kuri, nuolat keisdama pavidalus, nesiduoda perprantama:

„[Modernusis] miestas nebegalėjo būti reprezentuojamas viename vaizde. Jis negalėjo būti redukuotas į jį apimančią vieną naraciją. Tam tikra prasme miestas tapo neįsivaizduojamas. Iš šios reprezentacijos krizės kilo kubizmas tapyboje, sąmonės srautas literatūroje, tokie judėjimai, kaip konstruktyvizmas ir siurrealizmas. Klausimas, kurį jie iškėlė, ar pats *miestas* išlieka kaip koherentiška sąvoka, ar jis tampa tik patirties kategorija“ (Donald 2003; 49).

Taigi vienas miestą prisijaukinti įgalinančių būdų yra minėtų reprezentacijų, naracijų ir patirčių fiksavimas bei sugretinimas. Straipsnio pagrindas – tyrimas, paremtas interviu su Klaipėdos „kultūrininkais“. Tyrimo metu daryta 21 interviu. Iš jų – 5 moterų ir 16 vyrų. Informantų amžius – nuo 32 iki 67 metų. 14 pašnekovų Klaipėdoje gyveno didesnę tiriamo laikotarpio dalį, keturi – su kelių metų pertraukomis, trys į Klaipėdą atvyko gyventi po 2003 metų. Pusiau-struktūruoto interviu tikslas – fiksuoti pasakojimus apie kultūrinį Klaipėdos gyvenimą ir jo pokyčius. Pokalbiuose siekta fiksuoti individualias pašnekovų patirtis, subjektyvias vertybės, individualias (kultūrinio) judėjimo mieste trajektorijas ir skirtingas žiūros perspektyvas. Interviu dalyviai suskirstyti į keturias kategorijas. Tai: a) oficialios kultū-

rinės politikos formuotojai; b) kultūrininkai (menininkai, kuratoriai, vadybininkai, prodiuseriai); c) subkultūrų atstovai; d) intelektualai. Identifikuoti specifiniai aspektai, o taip pat išryškinta jų kaita: 1) įtakingiausi Klaipėdos kultūros „ambasadoriai“; 2) kultūriškai reikšmingiausios vietos bei erdvės; 3) reprezentaciniai renginiai ir kultūrinės įstaigos; 4) kultūriniai Klaipėdos simboliai; 5) reprezentaciniai maršrutai; 6) Klaipėdos (galimas) multikultūriškumas. Interviu metu pašnekovų buvo prašoma pateikti savo naracijas, istorijas bei subjektyvias patirtis apie Klaipėdos kultūrą 1990–2010 metais. Formuluoju ir užduodant klausimus „kultūros“ sąvoka nebuvo nei apibrėžta, nei apibūdinta. Nė vienas interviu dalyvis neprašė patikslinti šios sąvokos. Taigi pašnekovai laisvai galėjo rinktis „kultūros“ termino ap-
rėptį.

Straipsnio pavadinimas sudarytas iš dviejų komponentų – dalykinio ir vertybinio. Jei „kultūrinės Klaipėdos reprezentacijos“ nurodo, kas bus nagrinėjama šiame tekste, tai „užmigęs miestas“, „naminiai žmonės“ ir „buitinis multikultūriškumas“ – Klaipėdos ir klaipėdiečių apibūdinimai bei vertinimai, pateikti trijų interviu dalyvavusių pašnekovų. Šie apibūdinimai parinkti kaip kontrastas nusistovėjusiems stereotipiniams Klaipėdos vaizdiniais (laisvas laisvų žmonių miestas, jūra, džiazas, atvirumas, multikultūriškumas, „laisvas stilius“, „laisva mintis ir jūros dvasia“ ir t.t.). Taigi Klaipėda gali būti suvokiama visiškai kitaip, nei įprasta manyti. Prasminia-
me lygmenyje straipsnyje siekiama parodyti, kaip skleidžiasi įtampas tarp (mažiausiai) dviejų Klaipėdos reprezentacijų: aktyvios,

laisvos, kūrybingos, atviros, multikultūrinės Klaipėdos ir šiam vaizdiniui priešpriešinamos užmigusios, naminių žmonių, būtinės multikultūrinės Klaipėdos.

Metodologiniai svarstymai

Metodologinis nuoseklumas ir atidumas reikalauja reflektuoti ir aiškiai išskirti visus prieš tai atliktus „ėjimus“. Pirmas žingsnis – istorinės, meninės ir filosofinės naracijų apie Klaipėdos kultūrą rekonstrukcija bei analizė. Nagrinėtos istoriko Vasilijaus Safronovo, poeto Gintaro Grajausko ir filosofo Leonido Donskio naracijos. Antras žingsnis – *Vakarų ekspreso* pateiktos žurnalistinės naracijos tyrimas bei pagrįstumo nustatymas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad žurnalistinė naracija apima kelis etapus: 1) *Vakarų ekspreso* žurnalistai sugalvoja Klaipėdos Top-10 rinkimo idėją; 2) žurnalistai atrinko ekspertus, kurie yra autoritetai ir gali kompetentingai sudaryti kandidatų į Top-10 sąrašą; 3) ekspertai pasiūlė savo miesto vizijas ir interpretacijas bei objektus, pretenduojančius į Top-10; 4) *Vakarų ekspreso* skaitytojai iš daugiau nei šimto pasiūlytų objektų rinko geriausiai Klaipėdą reprezentuojantį dešimtuką; 5) Klaipėdos Top-10 paskelbimas ir Turizmo informacijos centro direktorės komentaras.

Pirmieji žingsniai ir jų tyrimas (žr. Gedutis 2011) parodė, kad egzistuoja mažiausiai šešios reprezentacinės perspektyvos, kuriomis remiantis nušviečiama Klaipėda bei jos kultūra: istorinė, meninė, filosofinė, ekspertinė, žurnalistinė ir populiarioji. Šis informacijos srautas nėra vientisas ar vieningas: jame atspindėtos veikiau subjektyviai suvokia-

mos reprezentacijos, o ne detalus Klaipėdos kultūrinio lauko aprašymas ar žemėlapis. Vieniems rūpi praėities ženklų fiksavimas, kitiems – svarbių asmenybių išskyrimas, treptiems – kultūriškai reikšmingų vietų, geriausiai reprezentuojančių Klaipėdą, įvardijimas ir t.t. Akivaizdu, kad šios alternatyvos nėra bendramatės, todėl tai, kas matoma remiantis viena perspektyva, nematoma remiantis kita ir t.t. „Miesto naracijos gali pasirodyti įvairiais pavidalais. Miestai savo formą įgyja per reprezentaciją ir diskursyvines praktikas, kurios konstruoja juos. Todėl sunku nubrėžti ribą tarp realių ir įsivaizduojamų miestų“ (Bridge and Watson 2003; 14). Būtent dėl to konstatuota, kad Klaipėda, remiantis Italo Calvino (2006) nuorodomis, yra nematomų miestų rinkinys; jame koegzistuoja nebendramatės Klaipėdos, kurias aktualizuoja istorinė, poetinė, filosofinė, ekspertinė, žurnalistinė ir kt., naracijos.

Informacinis Klaipėdos kultūros laukas lyg ir užpildytas. Tačiau galima teigti, jog ne visi svarbūs balsai ir ne visi reikšmingi lauko atstovai yra išgirsti: vieni neturi galimybių, kiti – noro, tretieji – motyvacijos ir t.t. būti viešai matomi bei girdimi. Taigi šiame straipsnyje naudojama metodika ne tik siūlo kitą perspektyvą, bet ir bando išgirsti tuos, kurie, kaip įprasta, nėra girdimi. Be to, ši perspektyva nelaikoma galutine ir vienintele galima, todėl šie rezultatai bus lyginami ir, reikalui esant, koreguojami atsižvelgiant į visa tai, kas buvo pasakyta ar pamatyta remiantis kitomis perspektyvomis.

Taigi šiuo aspektu iškilo spręstina problema: kokią metodiką taikyti, kad Klaipėdos kultūra ir jos reprezentacijos būtų

geriau „matoma“, kad Klaipėdai svarbūs ir reikšmingi, tačiau nematomi ir negirdimi asmenys, turėtų galimybę pasisakyti ir būti išgirsti, ir kad tos nematomos Klaipėdos turėtų bent galimybę kaip nors susisiekti. Sprendžiant minėtą problemą, buvo atlikti šie žingsniai: trečias žingsnis – „išgirsti tuos, kurie reikšmingi, tačiau mažai ar visai negirdimi“; ketvirtas žingsnis – klausimyno parengimas ir interviu dalyvių atranka; penktas žingsnis – kultūrinių reprezentacijų identifikavimas bei lyginimas. Pirmi du žingsniai aprašyti prieš tai publikuotame straipsnyje (Gedutis 2011), kitų žingsnių rezultatai pateikiami šiame tekste.

Faktai ir nuomonės

Viešai pristatant šį atliktą tyrimą, teko susidurti su vienos klausytojos X kritine nuostata pasirinktos tyrimo metodikos atžvilgiu. X abejonės kėlė tai, kad buvo pasirinkta būtent serija interviu su Klaipėdos kultūrininkais. Anot jos, be galo svarbūs miestiečių gyvenimui Klaipėdos žalieji plotai neleistinais nebuvo paminėti interviu rezultatų apžvalgoje. Reziumuodama savo pasisakymą X pabrėžė, jog derėtų „su faktais elgtis drąsiai, su nuomonėmis – atsargiai“. Ši iš esmės empiristinė pastaba nurodė pusiau struktūruoto interviu pateisinimo poreikį. Aišku, tokio pobūdžio pastabą būtų galima nurašyti X šališkumui ir suinteresuotumui: Klaipėdoje X garsėja kaip žaliųjų plotų gynėja bei istorinio miesto parko gaivintoja. Naiviajam realizmui būdinga sveiko proto nuostata lyg ir suponuoja tokį X verdiktą: jei man aktualūs dalykai neminimi, tuomet ty-

rimas nėra kokybiškas, t.y. jame nepaisoma faktų ir pernelyg pasitikima nuomonėmis.

Empiristinė metodika nėra vienintelė galima metodika socialinės srities moksluose. Pavyzdžiui, Terence'as Cookas (1996) socialinius tyrimus skirsto į tris kategorijas, kurios nulemtos tyrėjų keliamų tikslų. Anot Cooko, galimos trys pagrindinės socialinio žinojimo koncepcijos – *numatančioji*, *prakseologinė* ir *interpretacinė*. Jei numatančiosios koncepcijos tikslas – kuo tikslesnė ateities įvykių bei veiksmų prognozė, prakseologinės – pokyčiai socialinėje struktūroje, tai interpretacinėje koncepcijoje siekiama suprasti tas veiksmų bei tekstų prasmes, kurias jiems suteikia patys subjektai. Šiuo požiūriu empirizmas būtų svarbus siekiant numatymo, tačiau jis nėra privalomas, tarkim, kalbant apie interpretaciją. Kitas pavyzdys – Donatella'os della Porta'os ir Michaelo Keatingo (2008) socialinių mokslų metodologijų skirstymas į pozityvistinę, postpozityvistinę, interpretacinę ir humanistinę. Empiristinė strategija svarbi pirmose dviejose į gamtamokslinius metodus orientuotose metodologinėse koncepcijose, tačiau netaikytina paskutinėse dviejose, kuriose mėginama atkovoti teritoriją, kurioje vyrauja „socialinė fizika“.

Tyrimas, nagrinėjantis Klaipėdos kultūrinės reprezentacijos, patenka į Cooko ir della Porta'os bei Keatingo interpretacinės arba humanistinės metodologijos kategorijas. Mums svarbu išsiaiškinti, kas geriausiai reprezentuoja Klaipėdos kultūrą ir kokios kultūrinės reprezentacijos yra paveikiausios ar įtakingiausios. Todėl „drąsus elgimasis su faktais, atsargus su nuomonėmis“ neatitinka tyrimo siekių. Kalbant apie reprezentacijas tenka

konstatuoti, kad jos paremtos subjektyviomis nuomonėmis, asmeninėmis patirtimis, nebendramatėmis perspektyvomis, suinteresuotomis ideologemomis ir mitologemomis. Taigi tai nėra griežtai apibrėžtų ir tvirtai nustatytų faktų pasaulis.

Pirmame straipsnyje (Gedutis 2011) ieškujome geriausio Klaipėdos kultūros gido. Paieškos baigėsi tuo, kad susidūrėme mažiausiai su keturiais skirtingais gidais, kurie neturi daug bendro. Miesto vadovas, gidas ar (turistinis) maršrutas negali būti paremtas vien faktais, mat, vertų dėmesio objektų atranka, faktų sudėliojimas pagal svarbą ar reikšmę, turistinio maršruto sudarymas ir t. t. reikalauja atrankos, paremtos ne faktiniu žinojimu, o subjektyvia vertybine nuostata. „Miestas neatskiriamas nuo jo reprezentacijų, tačiau jis nėra nei identiškas joms, nei redukuotinas į jas. Taigi tai kelia sudėtinus klausimus apie tai, kaip reprezentacijos juda tarp fizinės ir mentalinės erdvės. <...> *Miestas* yra slidi sąvoka. Ji juda pirmyn ir atgal tarp abstrakčios idėjos ir konkrečios materijos“ (Balshaw and Kennedy 2000; 3). Todėl kultūriniai miesto faktai, be interpretacijų, yra nebylūs ir netinka atlikti gido vaidmenį.

KTKIC: tarp faktų ir nuomonių

Šiuos metodologinio pobūdžio svarstymus galima pailiustruoti vienu pavyzdžiu, susijusiu su klaipėdiškais faktais. Klaipėdos turizmo informacijos centras (KTKIC) savo tinklapyje² pateikia vietiniams ir užsienio tu-

ristams ar miesto svečiams reikalingą bei naudingą informaciją. Ne visos lankytinos vietos pateko į sąrašus, tačiau bendras informacijos pateikimo kontekstas leidžia išvelgti enumeracinę KTKIC intenciją – įvardinti *visas* reikšmingas Klaipėdos vietas.

Informacija pateikiama trimis kalbomis – lietuvių, anglų ir vokiečių. Vien ši aplinkybė neblogai iliustruoja, kad faktai patys savaime nėra labai svarbūs. Kalbų parinkimas rodo vertybinius KTKIC prioritetus: rusų kalbos nebuvimas susijęs su politiniu sprendimu. Nepaisant didelių rusakalbių turistų srautų ir fakto, kad didesnei daliai klaipėdiečių rusų kalba nekelia keblumų, informacija visgi pateikiama tik angliškai ir vokiškai. Be to, skirtingomis kalbomis pateikta informacija skiriasi. KTKIC tinklapyje išskirta rubrika „Lankytinos vietos“ (*Places of Interest, Sehenswürdigkeiten*), kuri apima keturias lankytinų vietų kategorijas – lankomi objektai, galerijos, muziejai ir parkai. Visomis trimis kalbomis pateikiama informacija sutampa tik muziejų kategorijoje. Kitais atvejais informacija skiriasi. Lietuviškai pateikiami žymiai išsamesni lankytinų vietų sąrašai. Vadinasi, informacijos pateikimas angliškai ir vokiškai nebuvo vien mechaninis vertimas – tuo metu buvo daroma ir tam tikra atranka.

Galima kelti keletą hipotezių, leidžiančių paaiškinti informacinius skirtumus:

1. Saugumas; tam tikros Klaipėdos vietos nepasižymi pakankamu saugumu, todėl užsieniečiams geriau laikytis atokiai nuo jų;

² <http://www.klaipedainfo.lt/lt/index.php>

2. Atstumas; kai kurie lankyliniai objektai yra toli nuo centro ir turistinių maršrutų, todėl iki jų sudėtinga nuvykti;
3. Laikas; tikėtina, kad užsieniečiai Klaipėdoje vidutiniškai praleidžia mažiau laiko, todėl nereikia perkrauti jų maršrutų;
4. Interesas; konkrečios vietos gali būti įdomios tik tam tikrai lankytojų kategorijai, todėl nebūtina apie tai skelbti visomis kalbomis;
5. Atskirtis; kai kurie objektai skirti tik vietiniams gyventojams, t.y. neskirti „išoriniam vartojimui“.

Ne tiek svarbu, kurią interpretaciją ar interpretacijų derinius renkamės; aiškėja, kad turistiniai faktai, be nuomonių, yra nepakankami. Čia pateikiamos dvi lentelės, kurios iliustruoja faktinius skirtumus, atsižvelgiant į tai, kokią kalbą numanoma lankytojų auditorija vartoja ieškodama informacijos.

1 lentelė. KTKIC tinklapyje nurodyti lankyliniai objektai

Lietuviška versija	Angliška versija	Vokiška versija
Klaipėdos senamiestis	Klaipeda Old town	Altstadt von Klaipeda
Klaipėdos miesto senamiestis ir senoji architektūra	Klaipeda Old architecture	Ehemalige Architektur
Teatro aikštė	Theater square	Theaterplatz
Skulptūra „Taravos Anikė“ / paminklas Simonui Dachui	Sculpture „Ann from Tharau“	Änchen von Tharau
„Meno kiemas“	„Arts yard“	Der Kunsthof
„Arka“ – paminklas vieningai Lietuvai	Arch, Monument to the United Lithuania	„Der Bogen“ - ein Denkmal des vereinten Litauens
Danės krantinė – Meridianas	Danés quay - Sailing vessel Meridianas	Das Segelschiff „Meridianas“
Dramos teatras	Drama theater	Dramatheater
Muzikinis teatras	Informacija nepateikta (IN)	Musiktheater
Skulptūra „Klaipėdietis“	Sculpture „Klaipėdietis“	Skulptur „Bewohner der Stadt Klaipeda“
Skulptūra „Slibinas“	Sculpture „Dragon“	Skulptur „der Drache“
Skulptūra „Juodasis vaiduoklis“	IN	IN
Skulptūra „Stebuklingasis peliukas“	Sculpture of mouse „Thaumaturge Old Town Little Mouse“	Skulptur „das Wundermäuschen“
Skulptūra „Katinas džentelmeno veidu“	Sculpture „A cat“	Skulptur „der Kater“
Skulptūra „Vaikystės svajonė“	Sculpture „A childhood Dream“	Skulptur „der Kindheitstraum“
Skulptūra „Senamiesčio paštas“	Sculpture „Old town post“	Skulptur „die Altstadtpost“
Šuns skulptūra „Senamiesčio sargas“	Sculpture „The guard of Old Town“	Skulptur des Hundes „Altstadtwächter“
Skulptūra „Puodynė su pinigais“	Sculpture „Basket with coins“	Skulptur „Krug mit Geld“
Skulptūra „Kaminkrėtys“	Sculpture „The Old Town chimney-sweep“	Skulptur „der Schornsteinfeger“
„Laiko knyga“	IN	IN
Skulptūra „Keturi vėjai“	IN	IN

Skulptūra „Vėjas“	IN	IN
Skulptūra „Neringa“	IN	IN
Skulptūra „Bokštas“	Sculpture “Tower”	IN
Skulptūra „Laukinis vyras“	IN	IN
Skulptūra „Dainuojantis medelis“	IN	IN
Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui skirtas paminklas	IN	Denkmal des Namens „Litauen”
Skulptūra „Žydėjimas“	IN	IN
Skulptūra „Atsisveikinimas“	IN	IN
Skulptūra „Kančia“	IN	IN
Buvusi rotušė	The Former Town Hall	Ehemaliges Rathaus
Skulptūra „Žvejys“	Sculpture “Fisherman”	Skulptur des Fischers
Dekoratyviniai paminkliniai Knechtai	IN	IN
Informacinis stulpas	IN	Informationspfosten
Klaipėdos universiteto pastatų kompleksas	Klaipėda University building complex	Universität Klaipėda
Klaipėdos pašto centriniai rūmai	IN	IN
Jono kalnelis	Jonas hill and the Cities Bastion Fortifications	Jonas Hügel
Lietuvininkų aikštė	Monument to Martynas Mažvydas	Der Lietuvininkai Platz
Iešmininko skulptūra	IN	IN
Siauruko geležinkelio stotis	IN	IN
Klaipėdos dujų fabrikas	IN	IN
Baterija „Memel-Nord“	IN	IN
IN	Liepų street (Central post office, carillon and other beautiful architecture buildings)	Lindenstraße (Liepų gatvė)
IN	IN	Skulpturenpark von Mažvydas
IN	IN	Deutscher Soldatenfriedhof
IN	IN	Der Bahnhof
IN	IN	Denkmal des Kristijonas Donelaitis
IN	IN	Die Kirche der Friedenskönigin Maria
IN	IN	Zentrum der Naturforscher „Mini Zoo”

Atkreiptinas dėmesys, kad pateikiama informacija užsienio lankytojams „pašalina“ didelę dalį skulptūrų. Tikėtina, kad KTKIC informacijos rengėjai trūkstamas skulptūras laiko mažiau vertingomis ir ne tokiomis reprezentatyviomis. Praleistų skulptūrų sąrašai anglų ir vokiečių kalbomis yra beveik simetriški, esant nedideliems skirtumams. Pavyzdžiui, tik vokiškai nenurodyta skulp-

tūra „Bokštas“ arba tik angliškai nepateikta informacija apie Informacinį stulpą ir Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimo paminklą.

Suprantama, kodėl vokiečių karių kapinės nenurodytos nei lietuviškai, nei angliškai; ši lankytina vieta aktualiausia vokiečiams. Tačiau visiškai neišku, kodėl vokiškai nepateikta informacija apie skulp-

2 lentelė. KTKIC tinklapyje nurodyti parkai

Lietuviška versija	Angliška versija	Vokiška versija
Skulptūrų parkas	The Sculpture park	Skulpturenpark von Mažvydas (informacija pateikta kitoje rubrikoje)
Klaipėdos universiteto botanikos sodas	Botanical Garden of Klaipėda University	IN
Pajūrio regioninis parkas	IN	IN
Kuršių nerijos nacionalinis parkas	IN	IN
Gamtininkų centras „Mini-Zoo“	IN	Zentrum der Naturforscher „Mini Zoo“ (informacija pateikta kitoje rubrikoje)
Trinyčių parkas	“Trinyčių” park	IN
Draugystės parkas	“Draugystės” park	IN
Treko parkas	“Treko” park	IN
Parkas prie Reikjaviko ir Smiltelės gatvių	The park by the Reikjaviko and Smiltelės streets	IN
Ažuolų giraitės parkas	IN	IN
Debreceno gatvės skveras	IN	IN
Storosios liepos skveras	IN	IN
Priestotės gatvės skveras	IN	IN
Žvejo skulptūros skveras	IN	IN
Danės skveras	IN	IN

tūrą „Atsisveikinimas“, nors ji pastatyta Vokiečių-lietuvių kultūros bendrijos iniciatyva ir lėšomis. Taip pat keistai atrodo, KTKIC tinklapyje aptinkama prielaida, kad atvykę lietuviai neturėtų domėtis Donelaičio paminklu, Marijos Taikos karalienės bažnyčia ir kt. Kažkodėl tai tegali sudominti vokiškai kalbančius ar suprantančius turistus...

Vokiška parkų rubrika tuščia. Ši tuštuma gali būti aiškinama tuo, kad vokiška tinklapio versija nėra užbaigta. Todėl verta koncentruotis į skirtumus tarp lietuviškai ir angliškai pateiktos informacijos. Pastebima tendencija, kad į anglišką parkų sąrašą nepatenka trijų kategorijų parkai bei skverai. Pir-

mai kategorijai priskirtini parkai, esantys už miesto ribų (Pajūrio regioninis parkas, Kuršių nerijos nacionalinis parkas, „Mini-Zoo“). Antrai kategorijai priklauso mažesnės parkų versijos: skverai (Debreceno skveras, Storosios liepos skveras, Priestotės gatvės skveras, Žvejo skulptūros skveras, Danės skveras). Trečiai kategorijai priskirtinos vietos yra tos, kurios lyg ir atsiduria anapus istorinio miesto centro (Ažuolų giraitės parkas, Debreceno skveras). Jei dėl pirmų dviejų kategorijų didesnių klausimų nekyla, o tokia tendencija, rodos, visai racionali, tai trečia kategorija susiduria su apibrėžtu keblumu: skirtingai nei Draugystės parkas ar parkas

prie Reikjaviko ir Smiltelės gatvių, Ažuolų giraitės parkas, esantis arčiau centro nei pirmieji, į anglišką versiją kažkodėl nepatenka. Galbūt istorinė konkretaus parko vertė ir jo senumas gali tai paaiškinti, tačiau KTKIC tinklapyje pateikta informacija neleidžia rasti aiškių skirstymo kriterijų bei šios versijos patvirtinimo.

Pradiniame sumanyme KTKIC informacijos įtraukimas nebuvo numatytas. Tačiau dėl metodologinių sumetimų ši informacija ir jos pateikimas tarnauja kaip tinkama iliustracija to, kad miestas negali būti redukuotas vien tik į faktus. Tuo pat metu KTKIC pasirodo kaip naujas žaidėjas, žvelgiantis iš kitokios perspektyvos ir pateikiantis naują naraciją.

Kultūriniai Klaipėdos simboliai

Interviu metu informantams pateikti klausimai apie tai, kas geriausiai simbolizuoja Klaipėdą, nesuteikė pagrindo sudaryti vieningo sąrašo ar tam tikro dominuojančių simbolių topo. Buvo paminėti patys įvairiausi objektai bei reiškiniai. Simboliai pasiskirstė tarp kultūrinių, istorinių, industrinių ir gamtinių dalykų. Daugiausiai kartų minėtas simbolis – barkentina „Meridianas“. Tai buvo galima nuspėti, kadangi šis burlaivis yra ne tik atpažįstamas ar asocijuojamas su Klaipėda, bet ir dažnai naudojamas Klaipėdos ikonografijoje bei miesto reklamose. Svarbu tai, kad iš šešių paminėjimų tik vienas yra vienareikšmiškai pozityvus („Meridianas“ simbolizuoja Klaipėdą); du kartus barkentina minima kaip atpažįstamas objektas, tačiau simbolio

statuso nesusilaukia; galiausiai trys respondentai „Meridianą“ priskiria Klaipėdos simboliams, tačiau tuo pat metu pabrėžia arba jo trūkumus („neveikia“, „įkalintas dviejų tiltų“), arba nusako burlaivio vertę neigdami („ne pats geriausias simbolis, tačiau kai jo nebuvo, kažko trūko, buvo tuščia...“), arba simbolizmą sieja su konvencijomis ir nusistovėjusiais įpročiais.

Kitas įdomus simbolio pa(si)rinkimas išreiškiamas tokiais raktažodžiais, kaip vėjas, jūros kvapas, jūros dvelksmas, Klaipėdos oras, t.y. reiškiniai, suvokiami kitais pojūčiais, o ne vien įprastai dominuojančia rega. Penki respondentai mini uosle ar lytėjimu sugaunamą miesto „dvelksmą“, kurio neturi joks kitas Lietuvos miestas, kuriose bent dvi respondentės teigė „dususios“ be Klaipėdos oro ir jūros vėjo. Galbūt todėl kituose kontekstuose skirtingi informantai naudoja tokią klaipėdiečių apibūdinimą – „žmonės, kurių smegenys perpūsti“; kuris reiškia pozityvumą, pasižymintį kitoniškumu, laisvumu (ypač autoritetų akivaizdoje), nesustabarėjusiu mąstymu, atvirumu naujovėms ir kt. Tam tikra prasme Klaipėdos šūkis „Laisvu stiliumi“ sukuria papildomas asociacijas su gamta bei klaipėdiečių ypatumais. Todėl šis šūkis išreiškia ir simbolizuoja tą klaipėdiečių tapatybės dalį, kurią formuoja gamtiniai veiksniai ir sąlygos. Trys respondentai išskiria patį šūkį „Laisvu stiliumi“, tačiau kritikuoja jo vizualinį sprendimą.

Vanduo taip pat užima išskirtinį statusą Klaipėdos simbolių tarpe. Danė, marios ir jūra vienaip ar kitaip pasirodo kiekviename interviu, nors šie vandens telkiniai nėra kultūriniai objektai. Kaip Klaipėdos simbolis

jūra minima keturis kartus. Ji taip pat beveik visuomet patenka į hipotetinės ekskursijos maršrutą, kuris būtų parinktas atvykusiems draugams, niekuomet nebuvusiems Klaipėdoje. Jūra yra ta vieta, prie kurios būtina derėtų nuvykti. Jūros kaip vieno svarbesnių Klaipėdos simbolių statusą paryškina vieno informanto (menininko) prisimintas senas simbolinis jo šūkis „Jūra ošia, duonos bus“.

Su vandeniu taip pat siejamas uostas (trys paminėjimai Klaipėdos simbolio kategorijoje) ir uosto kranai (du paminėjimai). Uostas minimas dėl vandens, laivų, iš ten sklindančių garsų, uostinės veiklos, iš miesto matomų kranų. Kranai dėl savo išvaizdos ir didelės jų koncentracijos pagal kranto liniją taip pat išskirtini; todėl net ir „Vilniuje jie būtų atpažįstami kaip *uosto* kranai“. Ir tik po to, kai nurodomi su vandeniu siejami simboliai (burlaivis, vanduo, vėjas, jūra ir t.t.), simbolių apyvartoje pasirodo miestas, t.y. Klaipėdos senamiestis (trys paminėjimai), kuriame ryškiausi objektai – Dramos teatro pastatas ir Teatro aikštė (po du paminėjimus). Dėl to galima teigti, jog simbolinėje plotmėje su vandeniu siejami objektai ir reiškiniai yra gerokai svarbesni miesto savivokai ir tapatybei už kultūrinius objektus, vietas bei ženklus. Taigi Klaipėdoje jūra akiškai užgožia kultūrą.

Svarbu pastebėti, kad tik vienas informantas paminėjo Jūros šventę kaip reikšmingą ir svarbų Klaipėdos simbolį. Beveik visais kitais atvejais pastebimas itin neigiamas nusistatymas Jūros šventės atžvilgiu. Tipiška apklaustųjų reakcija – visiškas Jūros šventės ignoravimas ar net sąmoningas išvykimas iš miesto šventės dienomis. Kaip

kultūrinis renginys ši šventė nurašoma kaip totaliai komercializuota ir vartotojiška, kininė ir pataikaujanti masiniam skoniui, nepasižyminti aiškia koncepcija ir chaotiška, neturinti jokios kultūrinės misijos ir negebanti pasiekti miesto jai keliamų tikslų, „jūros“ šventė, atsigręžusi nugara į jūrą, ir t.t. Galbūt šią šventę kartu su Klaipėdos „Akropoliu“ respondentai traktuotų kaip Klaipėdos anti-simbolius. Tokios nuostatos ryškiai kontrastuoja su šventės dalyvių ir lankytojų požiūriu, grindžiamu „balsavimu kojomis“, t.y. šventės masiškumas, dalyvių skaičiaus augimas ir nuolat kolonizuojamos naujos erdvės rodo, kad interviu dalyvavę informantai neišreiškia tipiško požiūrio, būdingo didesnei daliai klaipėdiečių ar miesto svečių. Tokį respondentų požiūrį galima aiškinti išskirtiniu jų statusu, priklausomybe kultūriniam laukui ir kultūrinio kapitalo (didesnio už vidutinį) disponavimu. Tiesa, Jūros šventė susijusi su viena išimtimi. Respondentai pateisina 2009 m. vykusią Jūros šventę, kuri sutapo su tarptautine didžiųjų burlaivių regata *Tall Ships Races*. Šios šventės metu miestas atsivėrė vandeniui, atsirado aiškus šventės akcentas, o Jūros šventė pateisino savo pavadinimą.

Vertas dėmesio išskirtinis vieno respondento pastebėjimas: Klaipėdos simbolis yra jos ypatinga (geografinė) vieta, sudaranti galimybes išskirtiniam mobilumui: užtenka valandos, kad atsidurtum Latvijoje, Rusijoje ar visiškai kitoje Lietuvoje; 15 minučių užtrunka iš miesto nuvykti į kaimą, gamtą ar prie jūros.

Kitas respondentas Klaipėdos simbolį taip pat sieja su kelione. Jis visiškai iškrenta

iš bendro konteksto teigdamas, kad Klaipėdos simbolis yra elektrinės kaminas, esantis miesto centre prie Danės. Kaminas jam simbolizuoja du svarbius aspektus. Viena vertus, kaminas simbolizuoja grįžimą namo: važiuojant iš Vilniaus į Klaipėdą pirmas objektas, kyšantis virš horizonto linijos, yra minėtas kaminas. Kamino vaizdas, praneša, kad grįžti namo, kad važiuoti liko nedaug. Kita vertus, kaminas yra tam tikro stabilumo garantas: vienintelis kaminas visą laiką išlieka toks pat. Kiti miesto simboliai vienaip ar kitaip keitėsi: „Meridianas“ ne kartą buvo išplukdytas remontui, Dramos teatras kartas nuo karto perstatomas ir rekonstruojamas, o jūra visuomet kitokia ir t.t.

Po vieną kartą paminėti tokie simboliai: „Arka“ (paminklas suvienytai Lietuvai), miesto herbas (pilna versija – su herbo viršuje sėdinčiu berniuku), K ir D raidžių formos pastatai Klaipėdos centre. Pastarieji objektai paminėti lyg tarp kitko ir tik po to, kai buvo išskirti reikšmingesni simboliai. Todėl jie rimčiau nedalyvauja apklaustųjų mentaliniame Klaipėdos žemėlapyje.

Klaipėdos kultūros ambasadoriai

Interviu metu respondentų buvo prašoma išskirti reikšmingiausius 1990–2010 m. Klaipėdos kultūros veidus ir kokybiškiausius klaipėdietiškos kultūros ambasadorius. Įvertinus atsakymus, paaiškėjo, kad išskirtini trys reikšmingiausi asmenys, kuriantys autentišką, nekomercinį ir kokybišką kultū-

rinį produktą ir geriausiai reprezentuojantys klaipėdietišką kultūrą ir jos išskirtinumą.

Klaipėdos kultūrinio elito *Top-3*:

1. Benas Šarka, režisierius, aktorius, performansų atlikėjas, menininkas (vaizduojamieji menai);
2. Gintaras Grajauskas, poetas, rašytojas, eseistas, muzikantas;
3. Rolandas Rastauskas, poetas, eseistas, dramaturgas.

Daugiausia dėmesio sulaukė Šarka, šiek tiek nuo jo atsiliko Grajauskas, nuo kurio nedaug atsiliko Rastauskas. Svarbu yra tai, kad šios „trejybės“ nariai buvo minimi visose respondentų grupėse. Minint kitus asmenis, pastebėta tendencija, kad respondentai kultūrinio pasaulio įtakinguosius vertino žvelgdami iš savo cecho, t.y. teatralams buvo svarbesni su teatru susiję asmenys, vaizduojamųjų menų atstovams – fotografai, tapytojai ir t.t. Vadinas, Šarka, Grajauskas ir Rastauskas sugebėjo peržengti siauresnių kultūros sričių ribas ir būti matomi remiantis pačiomis įvairiausiomis perspektyvomis. Nors visi kiti minėti žmonės ženkliai atsiliko nuo pirmųjų trijų, jų svarbą ir įtaką taip pat galima identifikuoti. Kiti Klaipėdos kultūrinio elito atstovai:

1. Andželika ir Isroildžonas Baročiai³, galerininkai, menininkai;
2. Donatas „Donis“ Bielkauskas, muzikos kūrėjas ir atlikėjas;
3. Leonidas Donskis, filosofas, europarlamentaras;
4. „Doooooris“, menininkų grupė;

³ Jei nėra kriterijų, leidžiančių išranguoti asmenis pagal jų svarbą ar minėjimo dažnumą, tuomet pavardės surašomos abėcėliniu principu.

5. Jonas Genys, istorikas, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius;
6. Eugenijus Gentvilas, buvęs meras, europarlamentaras, Valstybinio jūrų uosto direktorius;
7. Vytautas Grubliauskas, muzikantas, Pilies džiaz festivalio organizatorius, dabartinis Klaipėdos meras⁴;
8. Ignas Kazakevičius, Klaipėdos Kultūrų komunikacijos centro (KKKC) direktorius, menotyrininkas;
9. Algis Kliševičius, grafikas, kaligrafas;
10. Aleksas Mažonas, pantomimos atlikėjas;
11. Darius Meškauskas, aktorius;
12. Vytautas Paukštė, aktorius;
13. „Prarastoji karta“, menininkų grupė;
14. Nelė Savičenko, aktorė;
15. Gytis Skudžinskas, fotomenininkas, instaliacijų autorius, muzikos atlikėjas;
16. Agnija Šeiko, choreografė, šokėja;
17. Remigijus Treigys, fotografas;
18. Raimundas Urbonas, fotografas;
19. Virginijus Viningas, tapytojas;
20. Henrikas Žižys, DJ'us, muzikinių renginių organizatorius;
21. Vladas Žulkus, istorikas, archeologas, Klaipėdos universiteto rektorius.

Įdomu palyginti Klaipėdos kultūrininkų ir Leonido Donskio (2009) Klaipėdos

kultūros „panteonus“. Donskis minėdamas Klaipėdos kultūrai reikšmingiausių asmenis, išskiria dvi kategorijas – vietiniai ir laikinai atvykę ar atvykstantys, tačiau palikę ryškų pėdsaką Klaipėdos gyvenime. Reikšmingiausi vietiniai

1. Vytautas Anužis, aktorius;
2. Eugenijus Gentvilas;
3. Gintaras Grajauskas;
4. Vytautas Grubliauskas;
5. Skaistė ir Romaldas Idzelevičiai; choreografai, sportinių šokių kolektyvo „Žuvėdra“ vadovai;
6. Arvydas Jofė, muzikantas, pedagogas;
7. Darius Meškauskas;
8. Linas Poška, pagrindžio intelektualas;
9. Rolandas Rastauskas;
10. Nelė Savičenko;
11. Regina Šaltenytė, aktorė;
12. Benas Šarka;
13. Saulius Šiaučiulis, pianistas, pedagogas;
14. Henrikas Žižys.

Klaipėdos kultūrai reikšmingiausi nevietiniai:

1. Vytautas Kavolis, sociologas, kultūros teoretikas;
2. Algis Mickūnas, filosofas;
3. Alfredas Erichas Sennas, istorikas;
4. Aleksandras Štromas, politologas;
5. Tomas Venclova, poetas, intelektualas.

Kaip įprasta, respondentai Donskio minimo nevietinių asmenų ir jų poveikio

⁴ Tuo metu, kai buvo atliekami interviu (2010 m. spalio – 2011 m. vasaris), Grubliauskas dar nebuvo išrinktas Klaipėdos miesto meru.

nenurodo. Tik vienas pašnekovas paminėjo kai kuriuos iš šių nevietinių asmenų, pabrėždamas jų darytą poveikį tiek Klaipėdos universitetui, tiek ir bendram intelektualiniam Klaipėdos klimatui. Visais kitais atvejais jie nėra identifikuojami. Tikėtina, kad Donskio minimi nevietiniai mokslininkai ir intelektualai nebuvo pastebėti dėl jų vizitų trumpumo ir nepastovumo.

Dalis kultūrininkų ir Donskio panteonų persidengia. Abiejuose sąrašuose svarbūs yra šie klaipėdiečiai: Gentvilas, Grajauskas, Grubliauskas, Meškauskas, Rastauskas, Savičenko, Šarka ir Žižys. Abiejuose panteonuose randamas buvęs miesto meras (nuo 1997 iki 2001) Gentvilas. Tai rodo, kad jo poveikis miesto kultūrai suvokiamas pozityviai. Tačiau kito mero Rimanto Taraškevičiaus (meru buvo nuo 2001 iki 2011) pavardė kultūriniame kontekste išvis nėra minima. Vietoje mero minima Savivaldybė. Išskyrus kultūrinės politikos formuotojus, kiti respondentai Taraškevičiaus laikų Klaipėdos kultūros politiką apibūdina itin neigiamai, t.y. kaip kultūros politikos nebuvimą, vizijos neturėjimą, pavyzdžiui, nurodydami neproporcingai didelės miesto biudžeto lėšų dalies skyrimą Jūros šventei. Tiesiogiai apie tai nekalbama, tačiau interviu išryškėja, kad Klaipėdos kultūros nuosmukis nemaža dalimi sutampa su Taraškevičiaus vadovavimu miestui.

Klaipėdos kultūros politikos formuotojams priskirtini žmonės vienaip ar kitaip susiję su Klaipėdos savivaldybe. Tai galėtų paaiškinti dažniausiai jų minimus kandidatus. Daugiausia kartų fiksuojami Gentvilas, Donskis, Žulkus, Genys, Šeiko. Akivaizdu,

kad pirmi keturi pasižymi didele simboliine galia Klaipėdoje – buvęs meras, buvęs Seimo narys, buvęs ministras, du europarlamentarai, rektorius, direktorius ir t.t. Taigi kultūros formuotojai Klaipėdos kultūrą suvokia daugiau per institucinę, o ne kūrybinę prizmę. Vienintelė Šeiko pasižymi mažesne simboliine galia, žinoma siauresniame rate. Be to, ji yra vienintelė dukart kultūros formuotojų paminėta moteris. Beje, abu kartus ją paminėjo taip pat moterys.

Reikšmingos Klaipėdos kultūrinės vietos ir erdvės

Kultūriškai vertingas vietas interviu galima buvo atpažinti dviem būdais: 1) užduodant klausimus apie tai, kur lankydavosi, kur lankosi, kur vyksta veiksmas, kur verda kultūrinis gyvenimas ir pan.; 2) klausiant apie tai, ką parodytų bendraminčiams ar draugams, nepažįstantiems Klaipėdos. Abiejuose atsakymuose didžioji dalis (tebe) egzistuojančių vietų sutapdavo: lankomos vietos, kaip įprasta, ir yra tos, kurias verta rodyti hipotetinės ekskursijos metu. Tačiau klausimas apie tariamą ekskursiją nebuvo siaurinamas iki kultūrinių erdvių. Todėl čia išryškėjo įdomi tendencija – kultūrinės vietos vienareikšmiškai užgožė jūra. Paaiškėjo, kad jūra – verčiausia dėmesio lankytina vieta. Be to, jūra suvokiama kaip tam tikra lengvinanti aplinkybė, kuria netiesiogiai galima pasiteisinti, stokojant aukštos kokybės kultūrinių erdvių bei vietų.

Šiuo požiūriu išskirtinis jūros statusas persidengia su *Vakarų ekspreso* 2010 metais sudarytu Klaipėdos Top-10, kuriame

su jūra vienaip ar kitaip siejasi bent keturi topo objektai (žr. Gedutis 2011). Tačiau tuo panašumai tarp Klaipėdos kultūrininkų ir *Vakarų ekspreso* Klaipėdos Top-10 baigiasi. Jei *Vakarų ekspreso* tope dominuoja istoriniai objektai, tai interviu atveju respondentai koncentruojasi į „gyvas“ ar „gyvybingas“ vietas bei erdves.

Kalbant apie kultūriškai reikšmingas Klaipėdos vietas, galima išskirti tris jų rūšis. Pirmai rūšiai priskirtinos tos vietos, kurios buvo reikšmingos nepriklausomybės pradžioje, tačiau vėliau dėl skirtingų priežasčių nustojo funkcionavusios, pakeitė veiklos profilį arba praradusios savo kultūrinį patrauklumą, nebetrūkia lankytojų. Antra rūšis apima tas vietas, kurios daugmaž be pertraukos funkcionavo visą tiriamąjį laikotarpį (1990–2010). Galiausiai trečios vietos yra tos, kurios pradėjo veikti ar tapo prieinamos lankytojams palyginti neseniai (bent jau po 2000).

Pirmai rūšiai priskiriamos vietos:

- 1) Klubai: „Prieplauka“ (klubas įrengtas apleistame istoriniame sandėlyje prie Danės), (buvęs kino teatras) „Žemaitija“, „Kalėjimas“ (buvęs „Bohemijos“ bravoras);
- 2) Kavinės ir barai: „Tetrabaris“ ir „Bohema“;
- 3) Menininkų „kolonijos“: „Gliuknamis“ ir „Darželis“.

Daugumą šių vietų galima vadinti efemeriskomis, nes jų veikimas, pagrįstas DIY (*do it yourself – pasidaryk pats*) principu, netruko ilgiau nei penkmetį. Kai kurios jų siejamos su legendiniais, tačiau pavieniais renginiais, o ne nuolatiniu egzistavimu. Išimtis – „Tetrabaris“ ir „Bohema“. Apytiksliai galima nurodyti šių įstaigų klestėjimo laiką – iki 1995 m.

Antrai rūšiai priskirtinos vietos:

- 1) „Fakultetai“ – buvę Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetai, vėliau tapę Klaipėdos universiteto Menų fakultetu;
- 2) Parodų erdvės: Parodų rūmai;
- 3) Galerijos: Baroti galerija, „Pėdos“ galerija;
- 4) Muziejai: [Mažosios Lietuvos istorijos muziejus];
- 5) Teatrai: [Muzikinis ir dramos teatras].

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, Dramos teatras ir Muzikinis teatras yra minimi. Tačiau minėjimo kontekstas suponuoja, kad šios vietos ir institucijos suvokiamos veikiau kaip oficialus fonas, o ne iš tikro kultūriškai gyvybingi ir aktualūs dariniai.

Trečia kategorija:

- 1) Postindustrinės koncertų ir kt. renginių erdvės: Švyturio menų dokas, „Fanierkė“;
- 2) Kūrėjų dirbtuvės: „Fanierkė“, Menų kiemas;
- 3) Parodų erdvės: Klaipėdos kultūrų komunikacijų centras (KKKC), Menų kiemas;
- 4) Vietos prie vandens: Kruizinių laivų terminalas;
- 5) Istorinės vietos ir muziejai: Klaipėdos piliavietė.

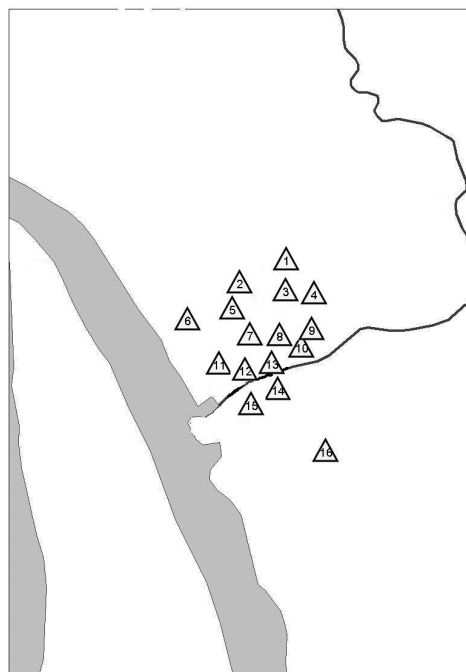
Dauguma šių erdvių atsivėrė po 2004 m. Pavyzdžiui, 2004 m. vykęs tarptautinis menų festivalis „SEAS“ pirmą kartą laisvai atvėrė Klaipėdos piliavietės ir kruizinių laivų terminalo teritoriją plačiai publikai. KKKC įkurtas 2005 m. Švyturio menų dokas ir „Fanierkė“ atsiranda po 2009 m.

Žemėlapis objektai ir jų numeracija:

1. „Žemaitija“
2. „Kalėjimas“
3. „Darželis“
4. „Gliuknamis“
5. „Fakultetai“
6. „Fanierkė“
7. Muzikinis teatras
8. Galerija „Pėda“
9. Parodų rūmai, KKKC ir Menų kiemas
10. „Tetrabaris“
11. Dramos teatras
12. „Prieplauka“
13. Švyturio menų dokas
14. Baroti galerija
15. „Bohema“
16. Kruizinių laivų terminalas
17. Klaipėdos piliavietė
18. Jūrų muziejus ir delfinariumas

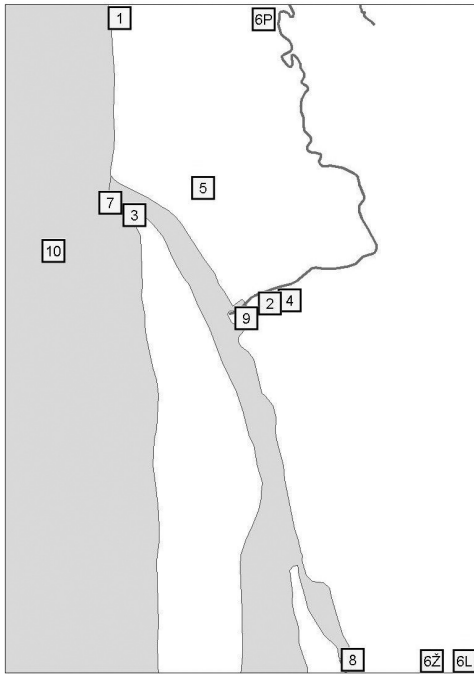
1 žemėlapis. **Kultūrininkų išrinktos reikšmingiausios kultūrinės Klaipėdos vietos**

Žemėlapis objektai ir jų numeracija:

1. Skulptūra „Atsisveikinimas“
2. Lietuvininkų aikštė
3. Paminklas Antrojo Pasaulinio karo aukoms, prie kurio kasmet (gegužės 9 d.) renkasi rusakalbė bendruomenė
4. Kenotafas nuskenkusio laivo „Linkuva“ igulai
5. Paminklas „Atminkime tautos kančią“
6. Pirmojo lietuvių kapitono Liudviko Stulpino biustas ir memorialinė lenta
7. Atminimo lenta Vydūnui
8. Atminimo lenta Afganistano kare žuvusiems klaipėdiečiams
9. Atminimo lenta Endriui Rėžolaičiui
10. Atminimo lenta astronomui Friedrichui Wilhelmui Argelanderiui
11. Simono Dacho namai
12. Atminimo lenta Prūsijos karalienės Luizės apsilankymui atminti
13. „Arka“, paminklas vieningai Lietuvai
14. Paminklinis akmuo „Mūsų Sąjūdis 1988“
15. Taravos Anikės paminklas
16. Memorialas atkurtose žydų kapinėse
17. Paminklinis akmuo prancūzų karo belaisviams, žuvusiems kasant Vilhelmo kanalą (nepateko į šį žemėlapi. Žr. 4 žemėlapi)

2 žemėlapis. **Istoriko Safronovo (2009) nurodytos vietos**

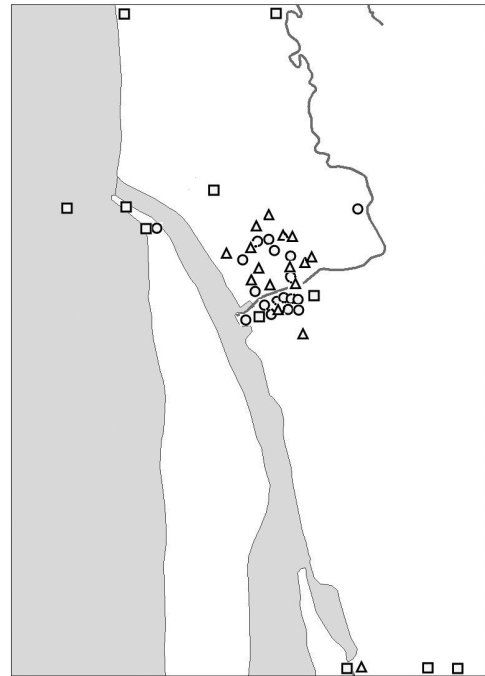

Žemėlapis objektai ir jų numeracija:

1. Olando kepurė
2. Senamiestis
3. Jūrų muziejus ir delfinariumas
4. Šv. Jono bažnyčia
5. Poilsio parkas
6. Klaipėdos pakraščių piliavietės ir gyvenvietės:
6P – Purmaliai, 6Ž – Žardė, 6L – Laistai
7. Smiltynė, Kopgalis
8. Vilhelmo kanalai ir jo šliuzai
9. Klaipėdos pilis
10. Jūra

3 žemėlapis. *Vakarų ekspreso Top-10*

Pateikti žemėlapiai iliustruoja ir pagrindžia Klaipėdos kaip nematomo miesto tezė (žr. Gedutis 2011). Žemėlapuose parodyta vakarinė Klaipėdos riba, Kuršių Nerija, Kuršių marios, Baltijos jūra. Pagrindinė matoma arterija sausumoje – Danės upė. Kitos nuorodos nėra labai svarbios, nes istoriškai miestas buvo planuojamas nuo Danės žiočių

4 žemėlapis. **1–3 žemėlapių apibendrinimas**

tarsi skriestuvu brėžiant pusratį sausumoje. Šiuo metu šis pusratis apytiksliai sutampa su centrine miesto dalimi. Iš Klaipėdos kultūrininkų interviu aiškėja (žr. 1 žemėlapis), kad kultūriškai svarbi yra tik centrinė miesto dalis. Anapus centro kultūros apraiškų praktiškai nėra. Už centro ribų vykstantys renginiai arba yra vienetiniai, arba vyksta kasdieniam kultūriniam vartojimui netinkamoje erdvėje. Todėl tokios vietos nepatenka į kultūrinį miesto žemėlapis. Vienintelė išimtis – Jūrų muziejus ir delfinariumas, tačiau jūrinė šio objekto specifika leidžia jam iškristi iš konteksto. Būtina pabrėžti, kad žemėlapis yra diachroniškas. Visos užfiksuotos vietos niekuomet nefunkcionavo vienu metu. 1 žemėlapis rodo kaip per 20 metų

kultūrinėms reikmėms buvo išnaudojamos įvairios Klaipėdos miesto erdvės bei vietos. Nors formaliai galima rasti visas žemėlapyje esančias vietas, tačiau pirmai rūšiai priskiriamos vietos nebeatlieka savo kultūrinių funkcijų ir paskirties.

Daugiausiai kultūriškai reikšmingų vietų sutelkta senamiestyje arba jo prieigose. Kultūriniu požiūriu tokia koncentracija lyg ir paranki, nes mieste aiškiai išsiskiria centras, kuriame vyksta didžioji dalis renginių. Tai turėtų teigiamai paveikti renginių lankytojų skaičių, suintensyvinti vyksmą. Tačiau atsižvelgdami į specifinę miesto formą – ilgas ir siauras miestas išėstas pagal marių krantą – kultūrininkai nurodo akivaizdų tokio miesto plano trūkumą. Klaipėdos centras yra atkirstas nuo pietinių miegamųjų rajonų, kuriuose nieko reikšmingo nevyksta, tačiau juose gyvena daugiau nei pusė klaipėdiečių. Viena iš atskirties priežasčių – pernelyg didelis atstumas iki centro. Dar viena kliūtis – „Akropolis“. „Pramogų ir linksmybių sostinė“, esanti pakeliui į centrą prie centrinės miesto gatvės, sutraukia didelę dalį potencialių kultūros produktų vartotojų. Tokiu būdu respondentai aiškiai fiksuoja dvi nesusiekiančias Klaipėdas – centrinę ir pietinę. Beje, pašnekovai patys palaiko šį dualizmą teigdami, jog pietiniai rajonai jų nedomina, o jie ten, kaip įprasta, nesilanko. Tuo pat metu dalis respondentų svarsto, kaip reiktų „ištraukti“ ir į kultūrinės vietas prisikviesti pietinių rajonų gyventojus. Juolab, kad Jūros šventė sugeba sutraukti tūkstantines minas iš visų miesto rajonų. Publikos nebuvimas reiškia kūrėjų iniciatyvos bei entuziazmo užslopinimą – „kam kažką daryti, jei

niekam to nereikia“. Būtent dėl to dabartinė Klaipėdos kultūrinė situacija apibūdinama naudojant „užmigusio miesto“ ir „naminių žmonių“ vaizdinius.

2 ir 3 žemėlapiai vizualizuoja ankstesniame straipsnyje (Gedutis 2011) pateiktą informaciją. 2 žemėlapyje sužymėtos istoriko Vasilijaus Safronovo (2009) minimos vietos, kuriose reiškiasi „viešojo atminimo kultūros“. 3 žemėlapyje nurodytos *Vakarų ekspreso* Klaipėdos Top-10 sudarymo rezultatai, kuriose išrinktos geriausiai Klaipėdą reprezentuojančios vietos. Šie žemėlapiai reikalingi tam, kad apklaustų kultūrininkų požiūris įgytų lyginamąją vertę ir platesnį kontekstą, kuris parodytas 4 žemėlapyje.

Lygiai kaip kultūrininkų, Safronovo minimos vietos irgi sutelktos centre (žr. 2 žemėlapi), tačiau jos nesutampa ir nepersidengia su kultūrininkų nurodytomis vietomis. Vienintelė Safronovo minima vieta, atsidūrusi toli nuo centro – paminklinis akmuo prancūzų karo belaisviams, žuvusiems kasant Vilhelmo kanalą. Skirtingai nuo pirmų dviejų žemėlapių, *Vakarų ekspresas* miesto centre nurodo tik tris vietas. Be to, viena iš jų – tiesiog senamiestis. Galima teigti, jog tokiu būdu yra gudraujama, nes senamiestis suvokiamas kaip visuma su visu kultūriniu ir kt. gyvenimu. Tačiau dėl tokios pozicijos konkrečios kultūriškai reikšmingos vietos (minimos kūrėjų ir pan.) ignoruojamos senamiesčio kaip visumos (architektūrinės ir istorinės) sąskaita. Dar vienas centre nurodytas objektas – Šv. Jono bažnyčia – išvis neegzistuoja. Iš bažnyčios likusi tik tuščia erdvė, kurioje ji stovėjo iki Antrojo pasaulinio karo. Taigi tik Klaipėdos piliavietę ga-

lima suvokti kaip kultūriškai objektyvuotą vietą, esančią miesto centre. Visi kiti Top-10 objektai atsiduria toli nuo centro, kartais net užmiestyje (Olando kepurė, Žardė, Purmaliai, Laistai, Smiltynė ir Kopgalis, jūra). Tokiu būdu *Vakarų ekspresas* netiesiogiai sukuria įspūdį, kad įdomiausias Klaipėdos vietos yra toli nuo centro – arti jūros ir gamtos.

Taip pat matomas dar vienas skirtumas tarp, viena vertus, kultūrininkų paminėtų vietų ir, kita vertus, Safronovo ir *Vakarų ekspreso* išskirtų objektų. Jei didesnė dalis kultūrininkų paminėtų (vis dar funkcionuojančių) vietų patenka į KTKIC lankytinų objektų sąrašą, tai didžioji dalis Safronovo ir Vakarų ekspreso nurodytų objektų, KTKIC ekspertų manymu, nėra verti atsidurti turistiniuose maršrutuose. Žiūrint į 4 žemėlapi, akivaizdu, kad 1, 2 ir 3 žemėlapuose nurodytos trajektorijos nesutampa ir nepersidengia. Taip dar kartą galima užfiksuoti Klaipėdos kaip nematomų miestų rinkinio „vaizdinį“.

Reprezentaciniai renginiai

Respondentų manymu, svarbiausi ir pastebimiausi Klaipėdoje vykstantys renginiai – Jūros šventė ir Pilies džiaz festivalis. Abu renginiai kasmetiniai. Matomumas bei svarba jokiū būdu negarantuoja renginio kokybės. Skeptiškas nusiteikimas Jūros šventės atžvilgiu pastarąją apibūdina kaip perdėtai komercializuotą, kičinį renginį, kuris neatitinkantį jam keliamų tikslų bei miestiečių lūkesčių. Nemaža dalis pašnekovų nurodė, kad stengiasi išvengti Jūros šventės išvykdamai iš miesto, ieškodami jam alternatyvų ar

kurdami jas. Nepaisant to, Jūros šventė ir toliau sėkmingai plečiasi kolonizuodama vis naujas miesto erdves.

Pilies džiaz festivalis vertinamas žymiai palankiau, tačiau festivalis mitologizuojamas su nuorodomis į intymesnes erdves, t. y. tol, kol festivalis vyko uždaroje teritorijoje („Bohemos“ kiemas, Laikrodžių muziejaus kiemas), tol jis vertinamas pozityviai. Vertinant remiantis kultūrinio snobo pozicija, džiaz festivalio „nuosmukis“ prasidėjo nuo festivalio publikos masiškumo padidėjimo, t.y. nuo perkėlimo į Teatro aikštę, ir nuo didėjančios komercializacijos. Apie šiuos festivalius žr. Kraniauskas (2011).

Kiti respondentų minėti renginiai pasižymi kokybe, tačiau nėra tokie pastebimi, kaip Jūros šventė ar džiaz festivalis. Tęstiniai festivaliai:

- 1) Teatrų festivalis „Šermukšnis“;
- 2) Folkloro festivalis „Parbėg laivelis“;
- 3) Poezijos festivalis „Placdarmas“, rengiamas Girulių dzotuose;
- 4) Tarptautinis šiuolaikinio meno festivalis „Plartforma“;
- 5) Trumpametražių filmų festivalis „Tinklai“.

Vienkartiniai (tarptautiniai) renginiai:

- 1) Tarptautinė regata „Tall Ships Races 2009“;
- 2) Tarptautinis folkloro festivalis „Europeada 2009“.

Būtent pastarieji renginiai susilaukia pozityviausio vertinimo ir geriausių atgarsių. Galbūt tai aiškintina tuo, kad jie yra netipiški ir vienkartiniai, todėl išskirtiniai. Kita vertus, šių renginių metu miesto veidas

labiausiai keitėsi. Regatos metu buvo aki-vaizdu, kad Klaipėda – jūrinis miestas. Bur-laviviai, jų įgulos, dėmesio centro perkėlimas nuo Teatro aikštės prie marių parodė, kokia Klaipėda galėtų ir turėtų būti. „Europeade“ dienomis visas Klaipėdos centras (nuo Lie-tuvininkų aikštės iki Senojo turgaus) buvo atiduotas folkloro grupėms iš visos Europos. Tiek atlikėjai, tiek žiūrovai ryškiai kontras-tavo su Jūros šventei įprastais pasirodymais ir jų publika. Taip festivalis „Europeade“ parodė, kad Klaipėda gali būti skoningas, knibždantis žmonių didmiestis.

Tiriamas multikultūriškumas

Interviu metu taip pat būdavo klausiama apie Klaipėdos multikultūriškumą. Pastarasis terminas nebuvo nei apibrėžtas, nei apibūdintas. Respondentų atsakymai parodė, kad multikultūriškumas visų pirma suvokiamas per skirtingų etninių kultūrų prizmę. Bendra tendencija – Klaipėda nėra multikultūrinis miestas. Iš šios tendencijos išsiskyrė tik dviejų kultūros formuotojų požiūris, pagal kurį Klaipėdą bent iš dalies galima laikyti multikultūriniu miestu. Pagrindinis argumentas – tenka dirbti su skirtingomis etninėmis bendruomenėmis, nuolat dalyvauti jų renginiuose, taigi kitos kultūros yra matomos ir aktyvios. Rodos, kad toks išskirtinis požiūris nulemtas darbo Klaipėdos m. savivaldybėje specifikos, nes kiti 19 respondentų kategoriškai neigė Klaipėdos multikultūriškumą pabrėždami tai, kad nelietuviškos etninės kultūros arba nematomos, arba uždaros. Abiem atvejais jos neįsilieja į miesto kultūrinį gyvenimą,

todėl Klaipėdą, kaip įprasta, reprezentuoja lietuviai. Tiesa, vienas subkultūrai priskir-tinas respondentas paminėjo, jog garsiausia Klaipėdos DJ'ų grupė „One Ear Stereo“ yra rusiškos kilmės, tačiau to nepakanka kalbėti apie miesto multikultūriškumą. Šioje vietoje verta atkreipti dėmesį į Gentvilo laikais su-formuotą idealą, t.y. į Klaipėdos siekiamybę tapti Amsterdamu. Šiuo požiūriu Amster-damas yra ištis liberalus ir multikultūrinis miestas. Jei Klaipėdos liberalumas ir laisva dvasia ar stilius interviu buvo aiškiai išreikš-ti, tai multikultūriškumas ir yra tai, kas skiria Klaipėdą nuo Nyderlandų sostinės. Vienas respondentas klaipėdietiškai „prakti-kuojamą“ multikultūrišką požiūrį ironiškai apibūdino kaip „buitinį multikultūralizmą“. Suprask: už pokalbių prie virtuvės stalo klai-pėdietišką multikultūralizmą nesiskverbia; viešumoje vyrauja ne *multi*, bet *mono* kul-tūriškumas.

Emocinis interviu klimatas, įgalinantis užfiksuoti Klaipėdos kultūrinio gyvenimo pokyčius

Iki šiol buvo perteikta informacija apie tai, kokias Klaipėdos kultūrinės representa-cijas išskiria savo subjektyvias istorijas pa-pasakoję įvairių sričių kultūros atstovai. Šie aspektai yra svarbūs, tačiau derėtų paminėti įvairius kontekstus, kuriuose kultūrinės re-prezentacijos buvo išskirtos.

Interviu medžiaga rodo, jog skirtingų kategorijų atstovai linkę kultūrą redukuoti į savo kuriamas, kuruojamas ir/ar vartojamas sritis. Interviu metu kultūros terminas sąmoningai nebuvo apibrėžtas, todėl klausi-

mai apie Klaipėdos kultūros pobūdį, situaciją ar raidą „nereglamentavo“ aptariamų sričių. Visi pašnekovai galėjo laisvai rinktis „kultūros“ termino reikšmes bei kultūrinio lauko apimtis. Akivaizdu, kad visi kiti respondentai, išskyrus intelektualus, nemato Klaipėdos kultūros kaip visumos. Jų mentaliniuose žemėlapiuose pastebima daug baltų dėmių ir tuščių plotų. Pavyzdžiui, jei asmuo kalba apie vizualiuosius menus (tapybą, fotografiją ir pan.), tai muzika, teatras ar literatūra į mentalinį žemėlapį nepatenka, ir atvirksčiai. Kitaip tariant, įvairios Klaipėdos kultūrinės sritys primena nesusisiekiančius indus, kurie užsidaro savo kūrybinėje bendruomenėje ir, viena vertus, neatstovauja jai platesniame kultūros lauke, kita vertus, nesidomi kitomis bendruomenėmis. Tik tie renginiai, kuriuose respondentai lankosi, kurie sukelia teigiamas ar neigiamas emocijas, kurių neįmanoma išvengti (pavyzdžiui, Jūros šventė), peržengia srities ar cecho ribas. Jie pateikiami kaip daugiau ar mažiau matomos ar net neišvengiamos vykusios reprezentacijos. Tas pats galioja ir miesto „ikonoms“, t.y. asmenims, kurių galbūt neskaitai, neklaušai, nematai ir t.t., tačiau jie jau įsitvirtino klaipėdietiškoje sąmonėje kaip savaiminės vertybės.

Dėliojant ir struktūruojant interviu metu minėtus asmenis, įvykius bei erdves, išryškėja apytikslė Klaipėdos kultūros raidos chronologija 1990–2010 m. Savaimė suprantama, kad tai nėra tvirtai nustatyti faktai, veikiau tai žinios, gautos iš subjektyviai nuspalvintų atminties struktūrų. Vis dėlto pastebima gana aiški tendencija. Klaipėdos kultūrinės raidos chronologijoje išryškėja bent trys etapai ar periodai:

1. 1990–1995: pati tiriamo laikotarpio pradžia pasižymi optimizmu, entuziazmu, kūrybiškumo proveržiu, kuriuos sukelia išnykę barjerai, pasibaigusi cenzūra, ištikinimas, kad viską įmanoma pasiekti. Naujų galerijų atsidarymas, su Klaipėdos universitetu įsteigimu siejamas entuziazmas, *tūsai* ir *reivas* „Prieplaukoje“, galimybė naudoti netikėtas erdves meno projektams ir pan. visiškai užgožia „laikinį kapitalizmą“, rūsčią kriminogeninę situaciją, ekonominę blokadą, nepriteklius ir t.t.
2. 1995–2008: situacija radikaliai keičiasi. Gerėjant ir stabilizuojantis socialiniam ir ekonomam gyvenimui, prasideda kultūros nuosmukis. Stiprėja biurokratinė kultūros kontrolė, menininkams sunkiau gauti finansavimą ar patalpas. Dėl privatizavimo procesų menininkai išstumiami iš alternatyvių erdvių. Užsidaro „Prieplauka“, „Žemaitija“ ir „Tetrabis“. Prasideda kūrėjų ir jaunimo emigracija. Universitetas praranda išskirtinį kultūros centro statusą ir vis labiau tolsta nuo miesto. Pradžios optimizmą keičia aiškiai išreikštas pesimizmas.
3. 2008–2010: šio toks situacijos gerėjimas siejamas su 2008 m. Įdomu tai, kad finansinė ir ekonominė krizė lyg ir prasideda, tačiau tuo pat metu atsiranda požymių, kad kultūra tarsi atsigauna. Kažkiek suaktyvėja jaunimas. Randasi naujos jaunimo iniciatyvos, kurių nariai bando „kažką daryti“ nesitikėdami miesto valdžios paramos. Atsiranda naujos alternatyvios erdvės („Fanierkė“, Švyturio menų dokas it kt.). Situacija nėra itin optimistišinė, tačiau tam tikri ženklai rodo gerėjimą.

Nepaisant šio tokio pozityvo, dabartinė kultūrinė situacija Klaipėdoje suvokiama ganėtinai pesimistiškai.

Pagrindinės problemos:

- a) nepakankamas aktyvaus jaunimo (tiek kaip kūrėjų, tiek kaip vartotojų) įsitraukimas;
- b) nesimato jokių naujų iniciatyvų;
- c) klaipėdiečiai yra „naminiai“, jiems niekas neįdomu, išskyrus namus;
- d) tęsiasi emigracija ir protų nutekėjimas;
- e) nekokybiška miesto kultūros politika – nėra vizijos, prioritetai sudėlioti netinkamai. Dėl biurokratinių kliūčių menininkams įdomios erdvės arba tampa pernelyg sterlios ir neįdomios, arba jie išvis prie jų neprileidžiami (Tabako fabriko rekonstrukcija);
- f) Jūra šventė surija didžiąją dalį kultūrai skirtų pinigų. Ji neturi jokios misijos ir neišpildo jokių miesto jai keliamų siekinių;
- g) keistas miestiečių santykis su jūra: viena vertus, jūra užgožia kultūrą, t.y. klaipėdiečiai mieliau laiką leidžia prie jūros, o ne kultūrinėse vietose bei renginiuose. Kita vertus, miesto centras neturi jokio santykio nei su jūra, nei su vandeniu, kuris nėra išnaudojamas;
- h) universitetas miesto kultūroje visiškai nematomas.

Atlikto tyrimo rezultatai primena garsiausią Alexandre'o Dumas romaną, tiksliau jo tęsinį. *Po dvidešimties metų* pasakojama istorija lyg ir pratęsia *Tris muškietininkus*, tačiau

nuo pat pradžių autorius rodo akivaizdžius pokyčius. Jei pagrindinis foninis pirmojo romano personažas yra kardinolas Richelieu, tai tęsinys pradedamas skyriumi „Richelieu šešėlis“, kuris konstruojamas kontrasto principu: veiksmai vyksta toje pačioje vietoje (Palais Royal), aprašomas personažas vilki tokį patį raudonos spalvos kardinolo rūbą, užima tą patį ministro postą. Jį lyg ir būtų galima palaikyti Richelieu, tačiau detalės išduoda, kad tai tik Mazarinis, Richelieu šešėlis. Kiti, jau pažįstami veikėjai, dvidešimčia metų vyresni; jie atsisakė gaivališko ir siautulingo jaunystės gyvenimo būdo, jų gyvenimas nusistovėjo, tapo rutiniškas, dalis personažų neišgyveno. Veikėjus kamuoja nostalgija, prarastos jaunystės, nuotykių, didybės ilgesys. Veiksmai rutuliojami tarp dabarties ir praeities pirmosios nenaudai: suktas ir šykštus Makarinis, o ne didingas ir grėsmingas Richelieu; bevalė karalienė Ona, bet ne romantiška karalienė Ona; slaptas karalienės vyras Makarinis, o ne impozantiškas meilužis Buckinghamas; flamandė viešbutininkė, o ne karalienės kambarinė Bonasieur; d'Artagnano vienatvė, o ne buvimas su draugais; žlugusi Anglijos karaliaus gelbėjimo misija, bet ne triumfuojantis grįžimas su papuošalais ir t.t. Akivaizdų nuosmukį taip pat paryškina faktas, kad karališkos valdžios ir jos aplinkos niekas nebeverbia. Paryžius artėja prie maišto ribos, Fronda ieško alternatyvų esamos valdžios atžvilgiu. Regis, kad *Trijų muškietininkų* pabaigoje d'Artagnano laukia šviesi ateitis, karjera, žygdarbiai, tačiau tęsinyje jis – ne itin gyvenimu ir karjera patenkintas leitenantas. Todėl *Po dvidešimties metų* žymi ne tik laikinius, bet ir emocinius pokyčius.

Nagrinėjant interviu medžiagą, pasirodė, kad klaipe diečiai kultūrininkai apimti *Po dvidešimties metų* sindromo. Praeitį suvokiama žymiai pozityviau nei dabartis. Pasakojimuose apie dabartį pastebimos tos pačios emocijos kaip ir antrojo Dumas romano pradžioje. Situacija lyg ir tokia pat, gal net, tarkim, ekonomiškai geresnė, tačiau pateikiamos detalės ir sudedami akcentai rodo nuosmukį: užmigęs miestas, nėra kūrybingo ir perspektyvaus jaunimo, nėra iniciatyvų, niekam nieko nereikia, niekam niekas nebeįdomu, žmonės tapo naminiai... Girdimi tokie nostalgiški leitmotyvai: „o kai mes pradėjome...“, „nebeliko mieste ‚Prieplaukos‘ ir ‚Tetrabario‘ dvasios...“, „o Žalio laikais...“ ir kt. Šiame kalbiniame žaidime akivaizdus kontrastas tarp *dabar* ir *tada*: Žalio (Gentvilo) didybė *à la* Richelieu transformuojasi į šešėlinį Taraškevičių *à la* Mazarini; biurokratija ir privatizacija sužlugdo išskirtinę „Gliuknamio“, „Tetrabario“ ar „Prieplaukos“ atmosferą ir dvasią; aktyvi kūryba ir veiksmas virsta apatija ir bendruomeninių ryšių trūkinėjimu. Jei reiktų išskirti šiuolaikinės Klaipėdos kultūros aukso amžių, tai, anot klaipe diečių kultūrininkų, būtų paskutiniai du sovietmečio metai ir pirmasis Nepriklausomybės penkmetis, kuris apibūdinamas naudojant laisvės, cenzūros nebuvimo, entuziazmo, atvirumo, spontaniškumo, kūrybinio proveržio ir t.t. terminus. Kompozitoriai, tapytojai, fotografai ir kt. tuomet pasiekė viršūnes, ypač lyginant su dabartine situacija. Vis dėlto „aukso amžius“ sutapo su sunkmečio ir ekonominės blokados metais.

Šiuo atveju susiduriame su miestietiškos atminties fenomenu: „<...> atmintis

sudėtingais būdais įtausta į tam tikras vietas. Atmintis formuoja miestą, tuo pat metu ir miestas formuoja ją“ (Bridge and Watson 2003: 9). Minėtas *Po dvidešimties metų* sindromas ir praeitį prioritetas prieš dabartį galėtų būti aiškinamas dvejopai:

1. „Išorinis“ aiškinimas. Klaipėdos kultūros aukso amžius siejamas su visiškai nauja socialine, ekonomine ir politine situacija. Nebėra ideologinio diktato ir cenzūros. Visiška kūrybos laisvė. Atvirumas pasauliui. Naujų idėjų generavimas ir įgyvendinimas. Galima pradėti nuo nulio. Galima kurti ir daryti bet ką. Galima patenkinti visas savo kūrybines ambicijas. Vienas to meto simbolių – klubas „Prieplauka“, šiuo metu įgijęs kultinį ir mitinį statusą. Klubas įrengtas DIY stiliumi, be kėdžių, be patogumų ir t.t., tačiau sutraukiantis menininkus, jaunimą ne tik iš Klaipėdos, bet ir iš visos Lietuvos. Tiesa, mitu „Prieplauka“ tapo tik po jos uždarymo.
2. „Vidinis“ arba psichologinis aiškinimas. Praeitį idealizuoja jaunystės ir nostalgijos veiksniai. Didžiosios dalies informantų amžius tuo metu buvo tarp aštuoniolikos ir trisdešimties. Šis amžiaus tarpsnis pasižymi didžiausia ryškių ir įsimintinų įvykių koncentracija. Tai tapimo (ir asmenybės brandos) procesas. Sulaukus trisdešimties metų prasideda rutina, išipareigojimai, karjera, įsitvirtinimas. Todėl to meto prisiminimai nebėra tokie intensyvūs ir ryškūs. Todėl dvidešimties metų senumo įvykių prisiminimas tuo pat metu yra ir nostalgiškas savo praėjusios jaunystės prisiminimas.

Tikėtina, kad geriausias paaiškinimas būtų gautas derinant abu aukščiau pateiktus variantus. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Klaipėdos kultūros aukso amžiaus nepatyrę pašnekovai gerokai pozityviau vertino esamą situaciją. Jei amžių sandūroje situacija buvo išties prasta, tai šiuo metu jaučiamas gerėjimas ir laipsniškas kultūros atsigavimas. Šioje vietoje lyg ir galima išvelgti tam tikrą prieštaravimą „vidinei“ atminties interpretacijai, t.y. kodėl aukso amžiaus nepatyrę atvykėliai mato situacijos gerėjimą? Lyg ir turėtų būti atvirkščiai. Viską į savo vietas sustato tai, kad vėliau atvykusieji nebebuvo tokie jauni, t.y. jie jau buvo trisdešimties arba beveik šio amžiaus. Čia pateikiama citata galėtų paaiškinti skirtumą tarp tų, kurie Klaipėdoje gyveno visą tiriamąjį laikotarpį, ir tų, kurie Klaipėdoje atsidūrė vėliau arba buvo ilgesniam laikui išvykę:

„Prisiminimas, mokymasis iš praeities asmeniame santykiyje su miestu yra dalis saviugdės ir savi-aktualizacijos. Atmintis yra svarbi procese, kuriame miestas yra įsivaizduojamas. Kasdienybės lygmenyje kvapas gatvėje ar iš buto sklindantis fortepijono garsas gali sužadinti prisiminimus iš kitos vietos ir kito laiko. Sudėtingos miesto tekstūros miesto gyventojams yra turtingas atminties šaltinis, kuris naujai atvykusiems, bent jau pradžioje atribodamas juos, gali reprezentuoti vietos ir priklausymo pojūčio stoką“ (Bridge and Watson 2003; 13).

Taigi vėliau atvykusiųjų atveju nostalgijos veiksnys turėtų suveikti prisimenant kitas vietas ir kitus laikus. „Naujieji klaipėdiečiai“ skiriasi nuo „senųjų klaipėdiečių“ tuo, kad pirmieji neturi tam tikrų patirčių. Pavyzdžiui, jie nebuvo atsidūrę visiškai naujoje ir kūrybai atviroje situacijoje 1990 m.: „Prie-

plauka“ ir „Tetrabaris“ jiems tėra tik vietinės legendos ir mitai, su kuriais neužmegztas joks intymesnis santykis ir pan. „Senieji“ idealizuoja praeitį, todėl dabartis, matoma praeities šviesoje, vertinama neigiamai. O „naujieji“, neturėdami tam tikrų patirčių, iš principo negali idealizuoti tos Klaipėdos, kokia ji buvo per pirmąjį Nepriklausomybės penkmetį. Taigi jie, nebūdami suinteresuoti praeities užkonservavimu ir idealizavimu, gali tiksliau įvardyti šiuo metu vykstančius pokyčius, jų kryptį bei tendencijas.

Pabaiga

Pabaigoje pateikiami koncentruoti atsakymai į teksto pradžioje iškeltus klausimus.

Ar taikoma metodika (interviu su Klaipėdos kultūrininkais, interviu analizė, dalies duomenų vizualizavimas ir kt.) įgalino, remiantis kitokia perspektyva, pamatyti tai, kas nematoma dominuojančiose Klaipėdos kultūros naracijose? Atsakymas į šį klausimą yra teigiamas. Pasirinkta tyrimo strategija parodė, kad Klaipėdos kultūrininkai savitai vertina miesto kultūrą. Žvelgiant į miestą remiantis jų perspektyva, paaiškėja, jog ji tik iš dalies persidengia su KTKIC, žurnalistine, filosofine ar istorine naracija. Todėl šis neatitikimas paryškina Klaipėdos reprezentacinę daugialypiškumą ir patvirtina Klaipėdos, kaip nematomo miesto, „įvaizdį“ tiek teoriniame, tiek vizualiniame lygmenyje. Tai taip pat rodo, kad Klaipėdos ir jos kultūros neįmanoma aprėpti vienoje reprezentacijoje.

Kas geriausiai reprezentuoja Klaipėdą ir jos kultūrą?

Kūrėjai. Kultūrininkai išskyrė tris neabejotinai geriausias klaipeđietiškos kultūros ambasadorius – Šarką, Grajauską ir Rastauską. Šie asmenys turi išskirtinį autoritetą tarp kultūrininkų ir su niekuo nesupainiojamą unikalų stilių, todėl jie tinkamai reprezentuoja kokybišką Klaipeđos kultūrinį lauką.

Simboliai. Respondentų nuomonės dėl vieno centrinio Klaipeđos simbolio nesutapo. Tačiau dauguma nurodytų simbolių turi bendrą vardiklį, kurį galima banaliai pavadinti „jūrinė dvasia“. Toks simbolių konglomeratas apima jūrą, jos kvapą ir orą, vėją, marias, upę, uostą, burlaivius ir kt. objektus ar reiškinius, kurių egzistavimas neįmanomas be jūros. Todėl galima teigti, jog simboliame lygmenyje Klaipeđos kultūrą neabejotinai užgožia gamta.

Vietos. Kultūrininkų vertinamos vietos nesutampa su vietomis, kurios išskiriamos kitose naracijose. Daugiausia kultūrininkų dėmesio susilaukė nebeegzistuojančios legendinės vietos „Priplauka“, „Gliuknamis“, „Tetrabaris“, „Bohema“ ar „Darželis“. Šiuo metu aktyvios ir vertos paminėjimo vietos paženklintos tuo, kad jos arba yra alternatyvios, arba balansuoja ant alternatyvumo ribos. Čia neabejotina lyderė – „Faniemkė“, didesnio dėmesio taip pat susilaukė Švyturio menų dokas. Teatrai, parodų erdvės, galerijos, muziejai yra svarbūs, tačiau neturėdami išskirtinės atmosferos minimi be tokio entuziazmo, kaip aukščiau išvardintos alternatyvios ir/ar legendinės vietos.

Kas kontroliuoja miesto kultūrinę tapatybę? Šiuo požiūriu galima išskirti daug reprezentacinės galios centrų – savivaldybė, žiniasklaida, KTKIC, istorikai, intelektua-

lai, kultūrininkai ir kt., tačiau nė vienas jų nepasižymi absoliučia ir visa apimančia simboline galia. Klaipeđos kultūrinis laukas – policentrinis. Nebendramatės naracijos, viena vertus, papildo viena kitą, tačiau, kita vertus, konkuruoja tarpusavyje. Būtent todėl oficialiai propaguojami šūkiei, vertybės ir simboliai ne visuomet susilaukia kultūrinio lauko atstovų platesnio palaikymo ir pripažinimo.

Ar esama matomų (paveikių, įtakingų) alternatyvų dominuojančioms kultūrinėms reprezentacijoms? Būtent dėl įvardintų priežasčių galima teigti, jog policentrinę Klaipeđos kultūrą reprezentuoja daug skirtingų ir neretai nebendramačių alternatyvų. Viena naracijų priklauso kultūrininkams, kurie turi ką pasiūlyti, tik jiems reikia suteikti tribūną. Kultūrininkai gali nepripažinti ideologemų, propaguojamų oficialiose naracijose, gali jas kritikuoti ar ieškoti joms alternatyvų. Taigi kultūrininkai taip pat konstruoja Klaipeđą kaip kitiems nematomą miestą, kurio reprezentacijos „juda pirmyn ir atgal tarp abstrakčios idėjos ir konkrečios materijos“.

Kaip veikia kultūrinės miesto tapatybės ir ideologijos formavimas bei konstravimas? Klaipeđos kultūra neturi vienintelės ją reprezentuojančios „ideologijos“, gebančios konstruoti didesnei daliai kultūrininkų primtiną tapatybę. Dažnai priklausomybė tam tikrai kultūrinei sričiai nulemia kalbėtojų perspektyvos pasirinkimą. Tarkim, oficialiame lygmenyje teigiama orientacija į *Vakarų* ir į *ateitį*. Vakarai (Amsterdamas) suvokiami kaip tam tikras normatyvinis idealas, atsakingas už išlaisvėjimo naraciją: dar daugiau laisvumo, dar daugiau dalykų „laisvu stiliumi“.

mi“. Savo ruožtu ateitis svarbi todėl, kad ji bus neabejotinai geresnė už dabartį: savi-valdybė ir oficialios kultūrinės institucijos daro viską, kad kultūrinė Klaipėdos situacija keistųsi į gerą. O kultūrininkų naracijose išreikštas aiškus nepasitikėjimas oficialiomis biurokratinėmis struktūromis ir jų planais bei žadamais pokyčiais. Todėl kultūrininkų

naracijas žymiai labiau veikia kiti motyvai. Jiems ypač svarbi praeitis ir nostalgija. Būtent praeities argumentas (*prieš dvidešimt metų*) naudojamas kaip svariausia esamos situacijos ir oficialaus lygmens kritikos priemonė. Juk ar galima ko nors tikėtis iš užmigusio miesto ir naminių žmonių, propaguojančių buitinį multikultūriškumą...?

LITERATŪRA

Balshaw, Maria and Kennedy, Liam. 2000. „Introduction: Urban Space and Representation“ in Balshaw, Maria and Kennedy, Liam (eds.) *Urban Space and Representation*. London and Sterling, Virginia: Pluto Press.

Bridge, Gary and Watson, Sophie. 2003. „City Imaginaries“ in Bridge, Gary and Watson, Sophie (eds.) *A Companion to the City*. Oxford: Blackwell Publishing.

Calvino, Italo. 2006. *Nematomi miestai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Cook, Terence. 1996. *Criteria of Social Scientific Knowledge: Interpretation, Prediction, Praxis*. New York: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.

Donald, James. 2003. „The Immaterial City: Representation, Imagination, and Media Technologies“ in Bridge, Gary and Watson, Sophie (eds.) *A Companion to the City*. Oxford: Blackwell Publishing.

Donskis, Leonidas. 2009. *99 Baltijos istorijos. 99 Baltic Stories*. Klaipėda: Druka.

Gedutis, Aldis. 2011. „Nematomas miestas, arba geriausio Klaipėdos kultūros gido paieškos“, *Sociologija: Mintis ir veiksmai* 1 (28).

Klaipėdos turizmo ir kultūros informacijos centro tinklapis: <http://www.klaipedainfo.lt/lt/index.php> (žiūrėta 2011-11-29).

Kraniauskas, Liutauras. 2011. „Švenčių ir miesto erdvės santykis: trijų Klaipėdos miesto švenčių sociologija“, *Sociologija: Mintis ir veiksmai* 1 (28).

della Porta, Donatella and Keating, Michael. 2008. „How Many Approaches in the Social Sciences? An Epistemological Introduction“ in della Porta, D. and Keating, M. (eds.) *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Safronovas, Vasilijus. 2009. „Santykio su praeitimi bruožai Klaipėdos mieste XX–XXI a. sandūroje“, *Istorija* 76 (4).

ABSTRACT

CULTURAL REPRESENTATIONS OF KLAIPEDA: SLEEPY TOWN, DOMESTIC PEOPLE, KITCHEN-SINK MULTICULTURALISM...

The aim of this article is to reconstruct ways in which Klaipėda's culture and its representations changed during the first two decades of independence. The article is based on media analysis and a series of interviews with representatives of different cultural fields. The interviewees are grouped into four categories: (1) official cultural policy-makers; (2) artists and cultural workers (curators, producers, managers etc.); (3) representatives of different subcultures; (4) culturally informed intellectuals. The qualitative interview analysis concentrates on the following aspects and dynamics: (1) the most

influential 'ambassadors' of Klaipėda's culture; (2) culturally significant places and spaces; (3) representative events and cultural institutions; (4) cultural symbols of Klaipėda; (5) representative routes; (6) the (possible) multiculturalism of Klaipėda. The main questions to be addressed by the article are as follows: do current approaches enable us to discover anything that is invisible from the perspective of dominant cultural narratives? Who are the best representatives and representations of Klaipėda's culture? Who controls the cultural identity of Klaipėda? In what ways are cultural identities and ideologies constructed? Are there any alternatives to dominant cultural representations available?

Gauta: 2011 11 01

Pateikta spaudai: 2011 12 11

Sociologijos katedra
Socialinių mokslų fakultetas
Klaipėdos universitetas,
Minijos g. 153, LT-93185, Klaipėda
El. paštas: pk.smf@ku.lt